

MARTIN ŠRAJER / 29. 6. 2018

Bílý ráj

Zatímco první generace českých filmařů vycházela především z divadelního či kabaretního prostředí, jejich následovníci, jež začali vesměs natáčet po roce 1915, byli již z větší části spjatí přímo s kinematografií a lépe si tudíž osvojili filmové vyjadřovací prostředky.^[1] Vedle Jana Stanislava Kolára, Gustava Machatého či Václava Binovce mezi ně patřil také Karel Lamač, jehož průlomovým samostatným filmem bylo melodrama *Bílý ráj*.

Syn košířského lékárníka Karel Lamač (1897–1952) do uměleckého světa zprvu pronikl jako dirigent studentského filharmonického orchestru a divadelní ochotník.^[2] Po vojenské službě během první světové války a pravděpodobném zapojení do vojenského filmu se z něj stal technický ředitel čerstvě založené společnosti Excelsiorfilm. Současně se jako herec objevoval před kamerou a psal filmová libreta. Získané zkušenosti shrnul v jedné z prvních českých odborných knih o filmu *Jak se píše filmové libreto* (1923), ve které radil začínajícím scenáristům. Po rozpadu Excelsiorfilmu, zániku akciové společnosti Kinoslav-Film a brzkém ukončení činnosti Quatuorfilmu spojil Karel Lamač v roce 1921 své jméno s půjčovnou a výrobnou filmů Kalosfilm (Karel-Anny-Lamač-Ondra-spol), jejímiž majiteli byli filmoví nadšenci a příležitostní podnikatelé MUDr. Alfréd Baštýř, Dr. Karel Rössler a Ing. Karel Just.

Kalosfilm sice rovněž neměl dlouhou životnost, před ukončením své činnosti v prosinci 1926 nicméně vyrobil dva vysoce ceněné snímky. Prvnímu, napínavému, expresionismem poznamenanému *Otrávenému světlu* se dostalo uznání zejména od kritiků. Následující *Bílý ráj* pak dosáhl výrazného úspěchu rovněž u diváků a Lamačovi zajistil uznání a finance. Na *Bílém ráji* se podílel jeden z nejvýraznějších tvůrčích týmů z počátečních let československé kinematografie, tvořený vedle Lamače kameramanem Ottou Hellerem a herečkou Anny Ondrákovovou. Později je doplnil scenárista Václav Wasserman a začalo se mluvit o „silné čtyřce“ českého němého filmu (podobně jako v USA spolupracovali Douglas Fairbanks, Mary Pickfordová, D. W. Griffith a Charles

Chaplin). Popularitu si zajistili zejména přenesením osvědčených narativních a stylistických norem amerických filmů do českého prostředí.

Zápletka *Bílého ráje*, melodramatu z „drsného horského kraje, kde se lidé rodili se samotou v srdcích“, je prostá: hospodský s přísným výrazem a tvrdou rukou Jakub Rezek (Vladimír Majer) a jeho rozpustilá schovanka, osiřelá Nina (Anny Ondráková), obsluhují zákazníky ve starém zájezdním hostinci. Mezitím se „městského ústavu, jemuž se odedávna říká věznice“, podaří utéct vězni č. 77 Ivanu Holarovi (Karel Lamač), odsouzenému za zpronevěru, proti kterému Rezek v minulosti svědčil u soudu. Nyní se proto obává Holarovy pomsty. Ztepilý utečenec se smutnými očima chce ve skutečnosti pouze naposledy spatřit svou umírající matku (Saša Dobrovolná). Když se ovšem při úprku před mrazem a četníky schová do sklepa hospody, potkává tam Ninu...

Námětem jednoduchý, leč kompozicí důmyslný scénář napsal Lamač ve spolupráci s Martinem Fričem, který si ve filmu zároveň zahrál epizodní roli a během natáčení v šumavských exteriérech se podle veselé historky, kterou rád dával k dobru, snažil naučit Hellera, Lamače a Ondrákovou lyžovat. V případě pana režiséra toto snažení skončilo ošklivě sedřenou kůží. Své první zkušenosti s filmováním z pozice herců během realizace *Bílého ráje* sbírali také další průkopníci českého filmu – Gustav Machatý (snoubenec Ivetty, kterou Holar potkává ve vězení), Přemysl Pražský (dozorce) a Josef Rovenský (loutkář). Vzhledem ke skromnému rozpočtu okolo 90 000 Kčs se zřejmě museli spokojit s nižšími honoráři, ale lze předpokládat, že na spolupráci s Lamačem a jeho týmem je lákalo spíše inspirativní tvůrčí prostředí a možnost získat nové zkušenosti.

Lamač často cestoval do ciziny a byl dobře obeznámen se zahraniční filmovou tvorbou. Současně měl bohaté technické znalosti a nechal si patentovat mezinárodně využívané zařízení k osvětlování světelných reklam. Právě poučenost zahraničními vzory a technická dokonalost, projevující se ve výstavbě celého příběhu i jednotlivých scén, přispěly k mezinárodnímu úspěchu Lamačovy tvorby a otevřely mu (společně s Ondrákovou) cestu do Německa. Luboš Bartošek ve své publikaci o počátcích československé kinematografie ocenil, že díky Lamačovi český film získal druhý pražský ateliér Na Kavalírce v Košířích, ale status umělce mu nepřiznal. Byl pro něj spíše „technikem, vynálezcem a organizátorem“.^[3] Pravdou je, že zdaleka ne všechny rané české filmy vynikaly takovou péčí o plynulé řetězení příčin a následků a vedení

divákovy pozornosti (nejen během četně zastoupených akčních scén) pomocí střihu, hlediskových záběrů a inscenace postav v prostoru. Pro stylistickou preciznost, přehledné vyprávění nebo schopnost správně odhadnout, kdy je vhodné vážnou situaci odlehčit humorem, si Lamač zařazení mezi umělce dozajista zaslouží.

Po *Bílém ráji* Karel Lamač natočil kosmopolitní veselohry *Chyťte ho!* a *Hraběnka z Podskalí*, melodrama *Květ ze Šumavy* či adaptaci Haškova *Švejka*. V roce 1927 odešel do Berlína, kde nějaký čas pracoval pro německou výrobu Homfilm. O tři roky později tam se svou partnerkou Anny Ondrákovou založil produkční firmu Ondra-Lamač-Film. Nesmrtelnost mu zajistily zvukové komedie s Vlastou Burianem z předválečných let (zejména *Ducháček to zařídí* a *U pokladny stál...*, uvedená do kin měsíc před zřízením Protektorátu). Po nástupu nacismu emigroval Lamač do západní Evropy, kde setrval až do své předčasné smrti ve věku pětapadesáti let.^[4] Jeho zásluhy na rozvoji rané české kinematografie po stránce organizační (schopnost dát dohromady schopné tvůrce) i estetické (propagace a uplatnění klasického hollywoodského stylu) jsou ovšem plně docenovány teprve nyní, kdy se k němému československému filmu začíná upírat pozornost filmových badatelů.

Bílý ráj (Československo 1924), režie: Karel Lamač, scénář: Karel Lamač, Martin Frič, kamera: Otto Heller, architekt: Bohuslav Šula, hrají: Karel Lamač, Anny Ondráková, Vladimír Majer, Josef Rovenský, Gustav Machatý, Martin Frič, Přemysl Pražský a další. Kalosfilm, 67 min.

Poznámky:

^[1] Viz Kokeš, Radomír D. (2014): Poznámky k poetice filmů v českých zemích (1911–1915): Formální tendence, filmová produkce a zubní extrakce. *Theatralia*, 17, č. 1, s. 330–352.

^[2] Podrobněji k životu Karla Lamače viz např. Jindra, Jan, *Působení a vliv Karla Lamače ve filmovém průmyslu první republiky* (nevydaná diplomová práce FF UK), Praha 2014. Vedoucí práce Miroslav Michela.

^[3] Bartošek, Luboš, *Náš film: kapitoly z dějin, 1896–1945*. Praha: Mladá fronta, 1985, s. 116.

[4] Pozdní fázi Lamačovy kariéry se věnuje Johnson, Kevin B., Central European Accents. The Homelessness of Gustav Machatý and Karel Lamač. *Illuminace*, r. 25, č. 4, 2013, s. 41–61.